

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
ДНІПРОВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені ОЛЕСЯ ГОНЧАРА

АРТАМОНОВА КСЕНІЯ ЮРІЇВНА

УДК 94(564.3)„1878/1933”:271.222

**КІПРСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ
ГРЕКІВ-КІПРІОТІВ (1878-1933 рр.)**

07.00.02 – всевітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Дніпро – 2018

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі нової та новітньої історії Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України.

Науковий керівник: кандидат історичних наук, доцент
Тумаков Олександр Іванович,
Харківський національний університет імені
В. Н. Каразіна, доцент кафедри нової та
новітньої історії.

Офіційні опоненти: доктор історичних наук, професор
Потрашков Сергій Васильович,
Харківська державна академія культури,
професор кафедри історії, музеєзнавства
та пам'яткознавства;

кандидат історичних наук,
старший науковий співробітник
Араджионі Маргарита Анатоліївна,
Інститут сходознавства ім. А. Кримського
Національної академії наук України (м. Київ),
провідний науковий співробітник відділу
Євразійського степу.

Захист відбудеться _____ о _____ годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 08.051.14 Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара за адресою: 49010, м. Дніпро, пр. Гагаріна, 72, ауд. 512.

Із дисертацією можна ознайомитись у науковій бібліотеці Дніпровського національного університету імені Олеся Гончара за адресою: 49010, м. Дніпро, вул. Казакова, 8.

Автореферат розісланий «__» грудня 2018 р.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради,
кандидат історичних наук, доцент

О. В. Бойко

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження. Сучасний процес міжкультурної комунікації, пов'язаний як з хвилями міграції представників різних релігійних груп, так і з загальними процесами глобалізації, вплинув на взаємини релігійних інститутів та суспільства. Релігії, пристосовуючись до нових реалій, стали носіями лише культурних особливостей тієї чи іншої частини суспільства, а їх інститути стали виконувати роль координатора культурних процесів. Зайняти цю нішу в нинішньому світі церковним інституціям дозволила їх багатофункціональність у попередні століття.

Взаємовідносини церкви та суспільства в умовах переходу від патріархального до індустріального суспільства привертають увагу сучасних дослідників. Однак вивченню історії автокефальних церков приділяється недостатня увага. ХХ ст. стало періодом краху імперій та повсюдної секуляризації. Історія взаємин Кіпрської православної церкви (КПЦ) з її паствою являє собою особливий тип взаємодії, де всупереч колоніалізму, капіталізації і спроб секуляризації збереглась провідна роль церкви, що стала захисником, виразником інтересів і борцем за національне самовизначення греко-кіпрської громади. Вивчення суспільно-церковних відносин на Кіпрі висвітлює взаємодію поліконфесійного острівного суспільства та Кіпрської церкви, при цьому слід зазначити яскраво виражене домінування останньої.

Хоча історія КПЦ давно стала предметом вивчення національної кіпрської науки, суспільство Кіпру до тепер тісно пов'язане з Церквою та сприймає її як духовного лідера, що часто позначається на результатах досліджень з церковної історії. Тому її вивчення з позиції незацікавленої «третьої сторони» є доцільним та досить перспективним. До того ж у вітчизняній історіографії, як і в історіографії країн СНД, практично недослідженими залишаються особливості суспільно-політичних відносин на Кіпрі за домінуючої ролі КПЦ у зазначений період, що лише підсилює наукову актуальність проблеми.

Зв'язок з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконувалась у рамках планової наукової теми «Історія країн Азії та Африки нового і новітнього часу» кафедри нової та новітньої історії Харківського національного університету ім. В. Н. Каразіна (реєстраційний номер 0112U005271).

Об'єктом дослідження є Кіпрська православна церква останньої чверті ХІХ – першої третини ХХ ст.

Предметом дослідження є суспільно-політичні відносини між КПЦ і грецькою громадою острова останньої чверті ХІХ – першої третини ХХ ст.

Територіальні межі роботи охоплюють острів Кіпр. Під час аналізу суспільно-політичних процесів, пов'язаних з питанням єнозису*, а також суспільно-економічного розвитку острова в умовах Британської колоніальної імперії, автором також враховано позиції Великої Британії та Греції, що впливали на суспільні та політичні процеси країни.

Хронологічні рамки роботи охоплюють період з 1878 по 1933 р. Нижня хронологічна межа обумовлена встановленням англійського контролю над островом, згідно з Кіпрською конвенцією, підписаною Великою Британією та Османською імперією 4 червня 1878 р. Вибір верхньої хронологічної межі обумовлений смертю Архієпископа Кіпру Кирила III в 1933 р., після чого британська колоніальна адміністрація заборонила грецькій громаді обирати голову своєї церкви.

Мета дослідження полягає у комплексному вивченні ролі Кіпрської церкви періоду британського правління та в аналізі її суспільно-політичної діяльності.

Для досягнення мети автором були поставлені такі дослідницькі завдання:

- охарактеризувати основні напрямки в історіографії проблеми місця та ролі КПЦ в суспільно-політичному житті греків-кіпріотів;
- проаналізувати джерельну базу досліджуваної проблеми;
- дослідити взаємини КПЦ і британської адміністрації;
- дати суспільно-політичну характеристику життя на острові;
- розглянути процес становлення та еволюції національної ідеї греко-кіпрської громади;
- проаналізувати діяльність кіпрського духовенства з реалізації ідеї єнозису;
- прослідкувати соціально-економічні зміни на острові, що призвели до соціально-політичної дестабілізації на початку 1930-х рр.

Методологічною основою дослідження стало поєднання цивілізаційного та міждисциплінарного підходів, які дозволили застосувати спеціально-історичні та загальнонаукові методи дослідження. Спеціально-історичні методи (історико-генетичний, метод періодизації, проблемно-хронологічний, просопографічний, компаративний, системно-функціональний) застосовані для встановлення причинно-наслідкових зв'язків у процесі розвитку взаємин кіпрського суспільства і КПЦ, простеження змін, які відбувалися в різних історичних умовах, а також задля аналізу особистостей кіпрських архієпископів і митрополитів, кіпрських, грецьких і британських політичних діячів. Загальнонаукові методи (аналіз,

*Єнозис (в перекладі з грецького - «союз, об'єднання») – національна ідея грецького населення Османської імперії, зміст якої полягав у звільненні населених етнічними греками земель від османського панування та їх приєднання до грецької держави.

синтез, опис, узагальнення, класифікація, типологізація, історичний, логічний) використані з метою повного й об'єктивного осмислення проблеми з урахуванням об'єкта і предмета дослідження. Для вирішення поставлених у дисертації завдань використовувалися і загальнонаукові принципи дослідження (історизму, системності та об'єктивності) для реконструкції і аналізу ролі КПЦ в кіпрському суспільстві.

Наукова новизна результатів дослідження полягає у самостійній постановці проблеми та комплексному вивченню ролі Кіпрської православної церкви в суспільно-політичному житті Кіпру в період британського правління.

Автором *уперше*:

- висунуто гіпотезу про те, що активна суспільно-політична діяльність КПЦ, спрямована на національно-політичну самоідентифікацію острова, сприяла суспільно-політичній модернізації та десекуляризації кіпрського суспільства, а не навпаки;

- на підставі вивчення та всебічного аналізу широкого кола архівного матеріалу окреслено особливу кіпрську модель взаємин Церкви та суспільства. За цією моделлю релігійний інститут наділено не тільки духовною, а й політичною владою над греко-кіпрською громадою;

- з використанням запропонованої моделі всебічно досліджено причетність КПЦ до суспільно-політичного життя греко-кіпрської громади, що дало можливість визначити її провідну роль у модернізації кіпрського суспільства:

- взаємовідносини Церкви та держави, сформовані за часів османського панування, визначали особливі функції Церкви у взаєминах з кіпрським народом;

- стосунки британської влади та КПЦ визначено як відносини конфронтуючих політичних сил;

- роль кіпрського духовенства в становленні суспільно-політичного життя на острові окреслена як провідна;

- виявлено здобутки міжнародної діяльності ієрархів КПЦ, спрямованої на досягнення єнозісу.

- до обігу запроваджено нові архівні матеріали, що надало змогу виявити специфіку суспільно-політичного трикутника (КПЦ – британська влада – кіпрське суспільство).

У роботі також було комплексно розглянуто проблему взаємин кіпрського суспільства та Церкви з урахуванням впливу внутрішніх і зовнішніх чинників. Це сприяло *удосконаленню* моделі національно-політичного лідерства церкви та виявленню нових функцій КПЦ по відношенню до своєї пастви і кіпрського суспільства в цілому.

У дисертації *дістало подальший розвиток* дослідження національної ідеї енозісу греко-кіпрського населення острова, світської діяльності Кіпрської церкви в період британського панування та ролі кіпрського духовенства в національно-визвольному русі. У вітчизняну науку було впроваджено категоріально-понятійний апарат з історії Кіпру, який можна більш широко застосовувати до церковно-суспільних відносин.

Теоретичне та практичне значення дисертаційної роботи полягає в можливості використання отриманих результатів для підготовки наукових робіт, навчальної літератури, програм та спецкурсів з історії Кіпру, історії Кіпрської православної церкви, взаємин релігії, держави та суспільства.

Особистий внесок здобувача полягає в постановці наукової проблеми та її самостійному вирішенні. Дослідження та отримані наукові результати, викладені в дисертації, отримані самостійно. Автором у ході наукових стажувань на Кіпрі (2012 р., 2015 р.) і в Греції (2014–2015 рр.) були оброблені матеріали з Державного архіву Кіпру, Архіву Архієпископії КПЦ, Дипломатичного та історичного архіву Міністерства закордонних справ Греції, що дозволило запровадити в науковий обіг оригінальний, раніше недосліджений архівний матеріал. Усі публікації у спеціалізованих наукових виданнях та доповіді на наукових конференціях є одноосібними.

Апробація результатів дослідження. Основні положення дисертаційної роботи обговорювалися на кафедрі нової та новітньої історії Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. Зроблено доповіді на наступних наукових міжнародних конференціях: «Каразінські читання. Історичні науки» (Харків, 2012, 2013, 2014, 2015); «XIII Кирило-Мефодіївські читання» (Харків, 2013, 2014); науковий форум «Ломоносов – 2014» (Москва, 2014); науковий симпозіум «Османський чинник в історії Східної та Південно-Східної Європи Нового часу» (Харків, 2014); «Дриновські читання» (Харків, 2013, 2016); наукова конференція «1000 років разом: ключові моменти історії Росії та Греції» (Москва, 2016). За результатами дослідження автором було опубліковано 12 наукових робіт, серед яких 5 статей – у фахових наукових виданнях України, 1 – в іноземному спеціалізованому періодичному виданні, 1 – в іншому виданні, 5 – матеріали наукових конференцій.

Структура роботи. Дисертація складається зі вступу, чотирьох розділів (12 підрозділів), висновків, переліку використаних джерел та літератури (425 позицій на 37 сторінках), додатків. Загальний обсяг дисертації – 235 сторінок, з них 189 сторінок основного тексту.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, зв'язок з науковою тематикою кафедри, сформульовано об'єкт та предмет дослідження, охарактеризовано наукову новизну і практичне значення роботи, засвідчено апробацію матеріалів дослідження.

У **першому розділі «Історіографія, джерельна база, методологія та методи дослідження»** проаналізовано історіографію, джерельну базу, розкрито методологію та методи дослідження.

Зокрема, у підрозділі **1.1. «Історіографічний огляд проблеми»** проаналізовано стан наукової розробки означеної теми. Вітчизняна історіографія розподілена на три хронологічних періоди: дореволюційна література, дослідження радянського і пострадянського періодів, у тому числі сучасної української історіографії. Перша спроба комплексного вивчення історії Кіпрської православної церкви була здійснена І. І. Соколовим¹ ще до революції. Автор, який був сучасником подій, що відбувалися на Кіпрі, висловлював свої власні судження про британське правління на Кіпрі і церковно-політичну кризу 1900-1909 рр., пов'язану з обранням Архієпископа.

У радянській історіографії вивчення Кіпрської православної церкви перебувало на периферії наукових досліджень. Інтерес радянських учених до цієї проблематики з'явився під час національно-визвольної боротьби кіпріотів проти британського колоніалізму і здобуття незалежності у 1960 р. Деякі дослідження з історії Кіпрської православної церкви були опубліковані на сторінках офіційного видання Руської Православної Церкви – «Журналу Московської Патріархії»². Більшість сучасних робіт, що вийшли на пострадянському просторі, були присвячені проблемі міжнародного конфлікту на острові та висвітлювали його міжнародно-політичні (Б. Т. Біктіміров, О. Н. Бредіхін, С. Н. Кенкішвілі, Н. М. Жукова, Н. М. Міхеєва), правові (Т. К. Бадтієв, І. В. Вахітов) та міжетнічні (Ю. В. Тітова, Д. Г. Черемін) аспекти і лише фрагментарно торкалися історії Кіпрської православної церкви в період британського правління.

У сучасній українській історіографії з історії Кіпрської православної церкви переважає інтерес до політичної історії Кіпра та православної спадщини острова. Так, у працях С. В. Ковальського³, Є. Конопацького⁴ окреслена діяльність Кіпрської церкви в умовах втручання інших держав в політичне життя острова, що

¹Соколов И. И. Кипрская православная церковь // Православная богословская энциклопедия. Т. X. Киннамон - Кион / под. ред. Н. Н. Глубоковского. СПб, 1909. С. 70-183.

²Шабатин И. Н. Кипрская Православная Церковь (краткие исторические заметки) // Журнал Московской Патриархии. 1955. № 1. С. 64-67; Нелобов Б. А. Кипрская Православная Церковь (краткий исторический очерк) // Журнал Московской Патриархии. 1964. № 6. С. 38-44; № 7. С. 47-51; Ювеналий, епископ Зарайский. Роль Кипрской Православной Церкви в национально-освободительном движении киприотов до провозглашения Республики // Журнал Московской Патриархии. 1969. № 3. С. 39-46.

³Ковальський, С. В. Політика Великої Британії та позиція ООН у кіпрському питанні (1954 – 1974 рр.): автореф. дис. ...канд. істор. наук: 07.00.02. Київ, 2008. 23 с.

⁴Конопацький Є. Кіпрська напруга // Політика і час. 2000. № 7-8. С. 60-67.

спровокувало політичний розкол у 1974 р. Колективні монографії українських дослідниць С. В. Победимської, О. Л. Калашникової та Е. В. Подгорневої та окремі статті О. Л. Калашникової хоча і мають науково-популярний характер, проте в них міститься цінна інформація з історії Кіпру, проілюстрована добіркою фотографій церков і монастирів Кіпру.

Найбільш детально розглянута ця проблема в кіпрській історіографії, яку можна поділити на два періоди: період британського управління (1878-1960 рр.)⁵ і сучасний період (1960 р. – по теперішній час). У зв'язку з проголошенням незалежності кіпрські дослідники створюють низку фундаментальних праць з історії Кіпру, що містять дослідження з різних аспектів діяльності КПЦ (Кіпрська історична енциклопедія, Велика кіпрська енциклопедія). Починається системне вивчення окремих проблем: питання щодо престолонаслідування у Кіпрській Архієпископії (А. Лімбурідіс, Н. Христодулу), етнархії* КПЦ (А. Віттіс, Ф. Пападопулос, А. Варнава, М. Міхаел), ролі кіпрського духовенства у розвитку освіти (К. Коккінофтас), добровольчого руху в лавах КПЦ під час балканських воєн (П. Папаполівіу). З'явилася низка узагальнюючих робіт з історії церкви (А. Міцідіс, І. Кліту, В. Енглезакіс). Специфічною рисою кіпрської історіографії є паралельне співіснування світських і церковних досліджень.

Предметом спеціальних досліджень у грецькій історіографії стали такі явища як суспільно-політична діяльність Архієпископа Софронія (Г. Георгіадіс), церковні реформи за часів Архієпископа Кирила III (Е. Сергіу), проблема Кіпру у політиці Е. Венізелоса (Г. Пікрос), етнархічна роль КПЦ (К. Воволініс), греко-кіпрське повстання 1931 р. (Н. Кранідьотіс). Грецькі дослідники розглядають кіпрську історію як частину історії «Великої Греції», тому енциклопедичні видання з історії грецької нації містять розділи з історії Кіпру і відповідно стосуються питання місця КПЦ у кіпрському суспільстві.

Західна історіографія з цього питання представлена, перш за все, роботами британських вчених, які звернулися до дослідження історії КПЦ з приходом на острів (Дж. Хакетт, Х. Люк, Дж. Хілл).

Незважаючи на найбільшу вивченість проблеми у греко-кіпрській і британській історіографії, кожна з них розглядає КПЦ зі своєї точки зору: кіпрська і грецька – як національного лідера, британська – як підконтрольну колоніальну церкву. Хоча в останні роки й позначився процес перегляду деяких підходів до проблеми (особливо у кіпрській історіографії), але все ж

⁵Zαννέτος Φ. Ιστορία της νήσου Κύπρου από την Αγγλική Κατοχή μέχρι το σήμερον. Τ. Α. Λάρνακι, 1910. Λευκωσία: Εκδόσεις Ελιφανίου, 1997. 1213 σ.; Φραγκούδης Γ. Σ. Ιστορία του αρχιεπισκοπικού ζητήματος Κύπρου, 1900-1910. Αλεξανδρεία, 1911 / πρόλογος Κ. Κокκινόφτας. Λευκωσία: Εκδόσεις Αιχμή, 2002. Εκδ. 2. 528 σ.

*Етнархія – тип влади, яка поєднує духовну і цивільну владу духовенства в автономних християнських громадах, які проживали в умовах іновірного панування.

ідеологічні позиції авторів, які представляють ту чи іншу історико-політичну парадигму у вивченні суспільно-політичної ролі КПЦ під час британського правління, простежуються досить виразно.

У підрозділі **1.2. «Джерельна база дослідження»** проаналізовані джерела, різні за походженням, видами і ступенями інформативності, до яких відносяться: офіційна кореспонденція між КПЦ і британською адміністрацією; листування грецького консульства на Кіпрі з Міністерством закордонних справ Греції; матеріали Архієпископії КПЦ; офіційні документи британської адміністрації на Кіпрі; дипломатичні та парламентські документи Великої Британії; матеріали статистики; мемуарні джерела; періодичні видання; літописи монастирів. Усі їх можна поділити на опубліковані і неопубліковані матеріали.

У підрозділі **1.3. «Методологія та методи дослідження»** обґрунтовується застосований автором цивілізаційний підхід у дослідженні. Ґрунтуючись на понятті «цивілізація», сформульованому Л. Февром, досліджуються взаємовідносини кіпрського суспільства й православної церкви, демонструючи не тільки загальну цивілізаційну спільність грецького світу, а й виявляючи специфіку кіпрського суспільства.

Важливе місце у дослідженні відводиться міждисциплінарному підходу, оскільки проблематика дисертації співвідноситься з кількома науковими дисциплінами: історіографією, джерелознавством, політологією, соціологією, психологією, етнополітикою, культурологією й теологією. Для реконструкції й аналізу процесів досліджуваної проблеми застосовані наступні методи: спеціальні історичні методи (історико-генетичний, метод періодизації, проблемно-хронологічний, просопографічний, компаративний, системно-функціональний) й загальнонаукові методи (аналіз і синтез, опис і узагальнення, класифікація і типологізація, історичний і логічний).

Комбінація методів і підходів дозволила автору дослідити проблему як цілісну систему, висунути низку нових гіпотез і дійти обґрунтованих висновків.

У другому розділі **«Кіпрська православна церква напередодні та в перші десятиліття британського правління»** розглянуто суспільно-політичне життя й соціально-економічну ситуацію на Кіпрі під час османського правління, досліджені перші контакти Кіпрської церкви з британською колоніальною адміністрацією, а також охарактеризована роль кіпрського духовенства у становленні суспільно-політичного руху.

Зокрема, у підрозділі **2.1. «Політична і соціально-економічна ситуація на Кіпрі в період османського панування»** проаналізовано стан КПЦ й соціально-економічні зміни під час османського правління. Констатується, що Кіпрська церква, яка є однією з найдавніших автокефальних церков, за османського правління посилила свою владу.

Архієпископ отримав статус етнарха у Османській імперії та став не тільки духовним, але й світським керівником греко-православної громади острова, стягуючи податки на користь турецького уряду. Розглядаючи діяльність КПЦ, робиться висновок про співпрацю місцевого духовенства з турецькою владою з метою підтримки політичної й соціально-економічної стабільності на острові. Була сформована внутрішня структура КПЦ: глава церкви Архієпископ спільно з трьома підлеглими йому митрополитами (Пафським, Кітійським та Кірінійським) склали Синод КПЦ – найвище церковне керівництво. Незважаючи на міцне становище, церкві доводилося відстоювати свою автокефалію перед Константинопольською та Антіохійською Патріархіями, які намагалися впливати на внутрішні справи КПЦ.

Водночас розпочалося прибуття перших переселенців-мусульман з континентальної частини Османської імперії, що поклало початок формуванню турецької громади острова. Іншим джерелом поповнення мусульманської громади було кіпрське населення, що приймало іслам задля полегшення податкового тягаря. Поширення отримав такий феномен як лінопамбаки – християни, які прийняли іслам, але продовжували таємно сповідувати християнську релігію.

У 1821 р. почалася національно-визвольна війна грецького населення на Пелопоннесі. Грецькі революціонери увійшли у контакт з КПЦ, проте Архієпископ, який не бажав втратити своє вигідне становище, не пішов на конфронтацію з турецькою владою. Незважаючи на це, османське керівництво прийняло рішення стратити верхівку християнського духовенства. Результатом національно-визвольного руху греків у Османській імперії стало поширення серед греко-кіпрського населення ідеї приєднання острова до Грецького королівства (енозіс).

Розпочаті реформи Танзімата послабили панування османів на місцях, що сприяло зміцненню влади КПЦ. Водночас зросла роль британської місії на острові. Згідно з Кіпрською конвенцією, яка була підписана між османським і британським урядами 4 червня 1878 р., Кіпр перейшов під управління Великої Британії.

Таким чином, османський період правління на Кіпрі визначив місце КПЦ в суспільно-політичному житті острова. Зважаючи на відсутність у місцевого православного населення основ державності, Церква прийняла на себе ряд управлінських і адміністративних функцій. Місцеве духовенство було інкорпоровано до османського суспільства, що надалі дозволило Церкві вийти на арену політичної боротьби.

У підрозділі 2.2. «Початок діалогу Кіпрської православної церкви і британської адміністрації» розглянуто перші контакти кіпрського духовенства і британської влади. Налагодження стосунків з новими

керівниками острова проходило під гаслом «звільнення від османського ярма», у зв'язку з чим кіпрське духовенство сподівалося, що християнська Англія з її ліберальними цінностями сприятиме об'єднанню Кіпру з Грецією.

Перші розбіжності з'явилися під час спроби британської влади ввести податок на церковне майно. КПЦ була найбільшим землевласником на острові, а також мала закордонні володіння (метохії*), що забезпечувало стабільне існування більшості населення острова.

У 1882 р. Кіпру було даровано конституцію, згідно з якою затверджувалося створення Законодавчої ради, яка поділялася на дві фракції: грецьку (9 греків-кіпріотів) і турецько-британську (3 турка-кіпріота та 6 незалежних членів, найчастіше англійців), що поклало початок протистоянню грецької і турецько-британської фракцій. Туркофільські позиції стали виявляти і деякі верховні комісари Кіпру, що призводило до конфлікту з греко-кіпрською громадою і духовенством.

Конфлікт КПЦ й місцевої адміністрації виник у зв'язку з діяльністю християнських місій Англіканської церкви. Церква Англії, яка була неспроможна збільшити свою паству за рахунок парафіян КПЦ, намагалася втручатися в освіту кіпрського духовенства, поставивши собі за мету об'єднання двох церков.

Отже, перші десятиліття британського правління виявили значні розбіжності між кіпрською церквою й новою владою. Нова адміністрація намагалася знизити економічну роль церкви, обкладаючи її податками, що суперечило старим османським законам; законодавчо був закладений антагонізм грецької й турецької громад острова.

У підрозділі **2.3. «Православне духовенство та становлення суспільно-політичного руху греків-кіпріотів»** розкрито розвиток національної ідеї під керівництвом місцевого духовенства. Частина духовенства була налаштована рішуче у проханні до англійців щодо надання острову енозісу, інша, на чолі з Архієпископом дотримувалася поміркованих позицій. До складу Законодавчої ради обираються Архієпископ і митрополити, які намагалися просувати вирішення національного питання законодавчим шляхом. Навколо національного руху почало формуватися суспільно-політичне життя: були створені перші політичні клуби, розпочалося видання перших газет.

Активізація суспільно-політичного життя та зростання невдоволення місцевого населення у зв'язку з погіршенням економічної ситуації** турбувало британський уряд, що викликало обговорення ситуації на острові в

*Метохія – церковний наділ, що належав монастирю і знаходився за його межами.

**Британська влада збирала податки з населення Кіпру в рахунок турецької позики 1855 р.

обох палатах парламенту Великої Британії. Деякі британські політики використовували Кіпр як розмінну монету у своїх передвиборчих перегонах.

Наприкінці XIX ст. виявилися розбіжності між грецькими членами Законодавчої ради з питання національного самовизначення Кіпру. Деякі з депутатів зайняли пробританську позицію й розглядали енозіс як довгострокову перспективу. Решта ж депутатів, яких очолював митрополит Кітіона, були прихильниками рішучого тиску на англійців з метою возз'єднання з Грецією.

Лібералізація суспільного життя, що прийшла з англійцями на острів після тотального османського контролю, сприяла розвитку суспільно-політичного руху, який був нерозривно пов'язаний з діяльністю духовенства і національним самовизначенням грецької громади.

У третьому розділі **«Роль КПЦ в національному самовизначенні греків-кіпріотів в 1900-1923 рр.»** виявлено причини та наслідки боротьби митрополитів за трон Архієпископа Кіпру, проаналізовано діяльність кіпрського духовенства у вирішенні національного питання напередодні та в часи Першої світової війни, розкрито причини невдачі вищого церковного керівництва КПЦ домогтися енозісу дипломатичним шляхом під час повоєнного мирного врегулювання.

Зокрема, у підрозділі **3.1. «Боротьба за трон Архієпископа Кіпру і політичний розкол острова (1900-1910)»** послідовно розглядається конфлікт митрополита Кітіонського й митрополита Кірінійського за трон Архієпископа, викликаний відсутністю кворуму у Синоді КПЦ у зв'язку зі смертю двох вищих ієрархів. Внутрішньоцерковна боротьба призвела до політичного розколу острова на два табори. Митрополит Кітіонській Кирило Пападопулос висловлював інтереси кіпрської інтелігенції, налаштованої рішуче у досягненні енозісу, а митрополит Кірінійській Кирило Василиос представляв помірковану частину кіпрської громадськості.

У розв'язання конфлікту були втягнуті Константинопольська, Єрусалимська й Александрійська патріархії. Перші дві виступили на боці поміркованого митрополита Кірінійського, натомість Александрійський Патріарх підтримав митрополита Кітіона. Втручання патріархій у справі Автокефальної Кіпрської церкви разом з призначенням Вселенським Патріархом митрополита Кірінійського Архієпископом Кіпру викликало невдоволення прихильників його опонента. Вирішити конфлікт вдалося британській адміністрації, яка пролонгувала прийняття Законодавчою радою закону про обрання Архієпископа шляхом загального народного голосування. За допомогою цього закону відбулася фактична легітимізація політичної ролі Церкви, що сприяло її інкорпорації у структуру світської (британської) влади на Кіпрі.

У підрозділі **3.2. «КПЦ і національне питання напередодні та в роки Першої світової війни»** проаналізовано діяльність вищого церковного керівництва в умовах загострення міжнародної ситуації.

Діяльність Архієпископа Кирила II була спрямована на возз'єднання острова з Грецією шляхом активного тиску на британську владу. Водночас урядові кола Греції підтримували обрання на трон Архієпископа митрополита Кітійонського Мелетія, що спричинило внутрішньоцерковні чвари. Надалі політичний розкол, що розпочався в Афінах, вплинув і на політичне життя острова та викликав поділ кіпрського суспільства на прихильників грецького короля Костянтина та прихильників прем'єр-міністра Е. Венізелоса. Смерть Архієпископа Кирила II і поразка Мелетія Метаксакіса на виборах глави КПЦ показали, що митрополит Кітійонський був реформатором, який, скоріш за все, не зміг вписатися до кінця в реалії постосманського кіпрського суспільства.

Участь кіпріотів у Балканських війнах у складі союзницьких армій сприяла створенню у народних мас ілюзії можливості швидкого звільнення острова. КПЦ сподівалася, що ідея енозісу може бути реалізована під час двосторонніх переговорів Греції та Великої Британії. У 1915 р., коли політичні кола Греції відмовилися від пропозиції англійців вступити у війну в обмін на Кіпр, Афіни втратили реальний шанс отримати острів. Обрання Кирила III на трон Архієпископа Кіпрського визначило початок поміркованого курсу на енозіс. Загострення міжнародної ситуації на Балканах об'єктивно зіграло проти кіпріотів, і не дозволило їм досягти своєї мети дипломатичним шляхом.

У підрозділі **3.3. «Посольська місія Кирила III в Лондон 1918 – 1919 рр. і Лозаннський мирний договір»** розглянуто спробу греко-кіпрської громадськості на чолі з більш поміркованим прихильником енозісу Архієпископом Кирилом III надати кіпрській проблемі міжнародного розголосу та добитися вирішення національного питання.

Під час повоєнного міжнародного врегулювання Архієпископ Кіпру вів переговори з прем'єр-міністром Греції про можливість здійснення енозісу та перспективи його міжнародного визнання. Головним завданням греко-кіпрської політичної еліти було вирішення цього питання до підписання мирного договору з Туреччиною. З цією метою у грудні 1918 р. кіпрська делегація на чолі з Архієпископом прибула до Лондона. Проте грецький уряд зайняв нейтральну позицію та заявив, що кіпрська проблема повинна вирішуватися між Англією та Кіпром за умов невтручання Греції.

Посольство Кирила III у Лондоні не отримало очікуваних наслідків. Жорстка позиція британської влади сприяла інституалізації об'єднаного руху на острові, підсумком чого стало створення у 1921 р. Політичної

організації Кіпру під керівництвом КПЦ, головною метою якої було досягти об'єднання острова з Грецією будь-яким шляхом. Проте Велика Британія не збиралася поступатися Кіпром, закріпивши його анексію у Лозаннському мирному договорі.

У четвертому розділі «Суспільно-політична ситуація на колоніальному Кіпрі та повстання 1931 р.» проаналізовано суспільно-політичні та економічні зміни на Кіпрі, що призвели до повстання греко-кіпрської громади у жовтні 1931 р.

У підрозділі 4.1. «Національне питання греків-кіпріотів в умовах політичних та соціально-економічних трансформацій (1924-1930 рр.)» розглядається кіпрське суспільство і грецький національний рух в умовах нового правового статусу Кіпру у Британській імперії. Розвиток нових виробництв, урбанізація, безсумнівно, сприяли значним соціально-економічним змінам, які призводили до виникнення нових політичних сил, що намагалися обмежити вплив КПЦ на суспільно-політичне життя. Розчарування, пов'язане з невдачею реалізації ідеї енозису, підштовхнуло нову генерацію політиків до співпраці з колоніальним режимом. Хоча жодний політичний рух і не розглядав себе окремо від ідеї національного самовизначення острова, поява реформаторського і робітничого рухів свідчила про те, що на перший план виходили соціально-економічні проблеми. Кіпрське духовенство та «стара» греко-кіпрська еліта продовжували відстоювати курс на енозис, розглядаючи офіційне визнання міжнародною спільнотою анексії Кіпру як щабель у досягненні національного визволення.

У 1925 р. на острові було створено колоніальну адміністрацію, яка закріпила владу англійців і унеможливила здійснення енозису. Вибори до Законодавчої ради, які відбулись того ж року, продемонстрували посилення позиції прихильників боротьби за розширення конституційних прав і свобод, а питання про національне самовизначення відійшло на другий план.

У свою чергу духовенство і місцева еліта, яка перебувала під його впливом, постійно нагадували британській владі про своє грецьке самовизначення бойкотами святкування британських урочистостей та, навпаки, народними гуляннями під час грецьких національних свят.

І все ж традиційна патріархальна ментальність кіпрського суспільства сприяла збереженню авторитету КПЦ. Навіть невдалий результат переговорів про енозис у Лондоні в 1929 р. після приходу до влади лейбористського уряду Р. Макдональда лише збільшив кількість прихильників церкви, які повністю сформували грецьку фракцію Законодавчої ради за підсумками виборів 1930 р.

У підрозділі 4.2. «Повстання 1931 р. і кіпрське духовенство» досліджено конфлікт між греко-кіпрської громадою і британською адміністрацією, який виник під час обговорення у Законодавчій раді нових податкових тарифів. Частина радикально налаштованої грецької фракції на чолі з митрополитом Кітіона Никодимом Мілонасом наполягала на винесенні на розгляд питання про енозіс, що спровокувало відповідні дії британського керівництва, яке ухвалило жорсткий тарифний законопроект для покриття дефіциту бюджету 1931 р. У відповідь митрополит пішов у відставку, а за ним і все грецьке крило ради. Частина духовенства, що підтримала митрополита, виступила з закликом до грецької громади розпочати боротьбу проти англійського колоніального панування. Наприкінці жовтня повстання охопило увесь острів. Хроніка подій дозволяє стверджувати про те, що публічні виступи кіпрського духовенства стали каталізатором у стрімкому розвитку повстання, але воно все ж таки мало стихійний характер і не було підготовлено заздалегідь. Його придушення супроводжувалося арештами й висилкою з острова вищих церковних ієрархів, що свідчило про політичний тиск колоніальної адміністрації на КПЦ.

У підрозділі 4.3. «Наслідки повстання для КПЦ та острова», констатується, що після придушення повстання грецька громада і Церква залишилися без керівників. Архієпископ Кіпру Кирил III формально зберіг свій вплив, оскільки англійці розуміли, що висилка єтнарха з острова може призвести до ще більш масових протестів. Митрополити Кітіонський і Кірінійський покинули острів, а митрополит Пафській перебував під домашнім арештом.

Після смерті Архієпископа у 1933 р. відносини між Церквою і колоніальною адміністрацією зайшли в глухий кут, апогеєм цього стало прийняття закону про заборону виборів Архієпископа. Суспільно-політичне життя було поставлено під суворий контроль англійців. Відбувалося посилення антагонізму між турецькою і грецькою громадою. У такий спосіб британському колоніальному уряду вдалося позбавити греків-кіпріотів політичного і духовного керівництва та послабити їх національно-визвольний рух.

У **висновках** зазначено: дослідження основних напрямків історіографії щодо особливостей місця та ролі КПЦ в суспільно-політичному житті греків-кіпріотів засвідчило найбільше відображення різноманітних церковно-громадських стосунків у греко-кіпрських дослідників та брак фундаментальних праць на пострадянському просторі, зокрема в Україні.

Була сформована ефективна джерельна база досліджуваної проблеми, яка складається з опублікованих документів, архівних матеріалів, періодичних видань, мемуарної літератури. У цілому джерельна база

різнобічна та репрезентативна, а значна частина документів залучається до наукового обігу вперше.

Дослідження процесу становлення та еволюції національної ідеї греко-кіпрської громади спиралося на тезу, що Кіпрська православна церква посідала центральне місце в суспільно-політичному житті і була незмінним лідером грецької громади острова. Така модель відносин склалася в епоху трьохсотлітнього османського правління Кіпром, коли церква отримала значні привілеї від турецької влади і нарощувала свій політичний та економічний вплив. Кіпрське духовенство продовжувало вважати себе частиною греко-православного світу, центром якого тепер була Греція, що й обумовлювало виникнення ідеї енозісу. Передача острова англійцям сприймалася православним кіпрським суспільством як звільнення від османського панування.

Вивчення взаємини КПЦ і британської адміністрації підтвердило впровадження методів «колоніальної» політики, якими Велика Британія користувалася по відношенню до залежних від країни територій. Так, перші роки британського правління характеризувалися лібералізацією суспільно-політичного життя. Прийняття конституції і створення Законодавчої ради сприяли розвитку місцевого суспільно-політичного руху, який проявлявся у формі утворення гуртків і читальних залів, де обговорювалися найбільш гострі політичні питання. Світський та церковний рух мали спільне бачення щодо вирішення національного питання – досягнення енозісу. Разом із тим період британського правління розкрив гострий конфлікт між новою владою і КПЦ, центральною темою якого стала проблема обліку та оподаткування церковного майна. Нова влада намагалася обмежити економічну міць Кіпрської церкви. Починається протиставлення нечисленної турецької громади грецькій, яка отримала офіційне оформлення у конституції 1882 р. Згідно з таким актом, Законодавче зібрання фактично поділялося на дві фракції: грецьку і турецько-британську, що заклало недієздатність управлінських органів острова та протистояння грецької і турецько-британської фракції. Наприкінці XIX ст. британському уряду стало зрозуміло, що КПЦ, як безперечний лідер православної більшості, буде домагатися об'єднання Кіпру з Грецією як помірними, так і активними діями.

Розгляд еволюції ідеї національного самовизначення під керівництвом КПЦ у перші десятиліття XX ст. засвідчив, що енозіс почав відігравати центральне місце у політичному житті острова. Розвиток цієї ідеї в досліджуваний період, на наш погляд, пройшло три основні етапи, що характеризувалися відповідною позицією вищого кіпрського духовенства і політичною ситуацією в світі. Перший етап (1900-1909 рр.) ознаменувався тривалим церковно-політичним розколом на Кіпрі у зв'язку з відсутністю

механізму вибору нового Архієпископа і різними підходами до реалізації енозісу головних претендентів на архієпископський престол – митрополитів Кітіона і Керинії. Наступний етап починається з обрання в 1909 р. Архієпископом Кіпру рішучого прихильника енозісу Кирила Пападопулоса, при якому в 1915 р. грецький уряд А. Заїміса відмовився від пропозиції Великобританії вступити в Першу світову війну в обмін на Кіпр, втративши таким чином реальний шанс придбати острів дипломатичним шляхом. Третій етап боротьби за енозіс був пов'язаний зі спробою греко-кіпрської громадськості на чолі з більш поміркованим прихильником енозісу Архієпископом Кирилом III надати кіпрській проблемі міжнародного звучання і добитися вирішення національного питання в ході післявоєнного мирного врегулювання. Однак, Великобританія відмовила грекам поступитися островом, закріпивши його анексію в Лозаннському мирному договорі 1923 р. Провал політики енозісу кіпрського духовенства був пов'язаний з несприятливою міжнародною обстановкою, оскільки кіпрська проблема була визнана внутрішньою справою Великобританії, і крім того «османо-фанаріотська» консервативна модель КПЦ не дозволила їй радикалізувати національний рух. Все ж легітимізація британською адміністрацією КПЦ як світської влади на острові сприяла структуризації національно-визвольного руху. Архієпископ Кіпрський як голова КПЦ і грецької громади відтепер обирався народом. Вихід КПЦ на міжнародну політичну арену в ході переговорів про долю Кіпру мав величезне значення для її внутрішнього розвитку як політичної структури. Зрештою, підсумком суспільно-політичного розвитку Кіпру в 1900-1923 рр. стало безперечне посилення позицій КПЦ.

Аналіз соціально-економічних змін, обумовлених проголошенням Кіпру в 1925 р. британською колонією, дав змогу стверджувати, що ці зміни стимулювали розвиток суспільно-політичного життя грецького населення та сприяли розвитку нових політичних тенденцій, що спиралися на нові соціальні сили. Відбулася диференціація політичного спектра на правих «енозістів» на чолі з КПЦ, центристів-реформаторів і робітничо-селянський рух. Такий поділ говорив про початок політичного плюралізму, який вступав у конфлікт з провідним статусом КПЦ. При цьому національне питання залишалось центральною і спільною темою всіх грецьких політичних сил. Проте реформаторське крило пішло на союз з колоніальною владою й тому не користувалося популярністю серед народу, а нові політичні сили, що виникли, спиралися на соціальні групи, які не були масовими. В умовах аграрної країни продовжувала популяризацію стара влада, представником якої була КПЦ. Таким чином, єдиним авторитетним лідером в грецькому національному русі залишалася КПЦ.

Дослідження діяльності кіпрського духовенства з реалізації ідеї енозісу засвідчило провідну роль Кіпрської православної церкви. Під час кіпрської місії у Лондоні у 1929 р., підготовленої спільно кіпрським духовенством і грецькими депутатами, Велика Британія продемонструвала жорстку позицію по відношенню до енозісу. Реакцією на політику британської влади з боку зміцненого національного руху на острові стало повстання місцевих греків в жовтні 1931 р. У результаті цих подій посилювався колоніальний режим та ослабла КПЦ. Це в свою чергу поставило на довгі десятиліття все суспільно-політичне життя кіпріотів під суровий контроль англійців.

Кіпрська православна церква виконувала роль суспільствотворчого соціального інституту на Кіпрі, посідаючи центральне місце в суспільно-політичному житті і будучи безумовним лідером грецької громади острова. Така модель відносин, що склалася в епоху трьохсотлітнього османського правління Кіпром, коли Церква отримала значні привілеї від турецької влади, дозволила духовенству нарощувати свій політичний вплив під час часткової лібералізації суспільно-політичного життя англійцями. Прихід англійців на острів показав, що роль КПЦ у місцевому суспільстві виходила за межі традиційного духовного лідерства. Виник конфлікт з новою адміністрацією, яка намагалася обмежити положення і привілеї Кіпрської церкви. Однак секуляризації на острові не відбулося, як було властиво країнам Західної Європи, де перехід до сучасних індустріальних суспільств означав зниження ролі церкви. Кіпрська церква зберегла за собою значні привілеї, а, щонайважливіше, її суспільно-політичне становище серед кіпрського населення залишалося, як і раніше, високим.

Суспільно-політична роль КПЦ в житті греко-кіпрської громади в період британського правління розвивалася за наступними моделями: КПЦ і грецька громада, КПЦ і британська адміністрація, КПЦ і міжнародний процес, з'єднуючою ланкою між якими було національне питання. Замкнутий простір, в якому перебувало полікультурне кіпрське суспільство, сприяв збереженню провідної ролі Кіпрської православної церкви, яка стимулювала модернізаційні процеси у місцевому суспільстві під час британського правління. Цивілізаційний за своїм змістом конфлікт між КПЦ і британською адміністрацією призвів до «заморожування» суспільно-політичного життя, але не зменшив роль КПЦ та її внесок у розвиток острова, про що свідчило подальше обрання першим президентом Республіки Кіпр представника КПЦ Архієпископа Макаріоса III.

СПИСОК ОПУБЛІКОВАНИХ ПРАЦЬ ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Публікації у наукових фахових виданнях України:

1. Артамонова К. Ю. Роль Кипрской православной церкви в восстании греков-киприотов в октябре 1931 г. // Вісник Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна. 2013. №1087 : Сер.: «Історія». Вип. 47. С. 161-171.
2. Артамонова К. Ю. «Кодекс 53» Киккского монастыря как источник по истории взаимоотношений Кипрской православной церкви и британской администрации на Кипре (1878-1897 гг.) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2013. Вип. 16. С. 212-218.
3. Артамонова К. Ю. Подворье Киккского монастыря в грузинской Джавахетии во второй половине XIX – начале XX в. // Дриновський збірник. Харків-Софія, 2014. Т. VII. С. 213-218.
4. Артамонова К. Ю. Статус Кипра в условиях Османской и Британской империй (до начала XX в.) // Актуальні проблеми вітчизняної та всесвітньої історії. Харків: Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна, 2014. Вип. 17. С. 56-66.
5. Артамонова К. Ю. Кипрская православная церковь и борьба за энозис в 1900-1925 гг. (по архивным материалам Министерства иностранных дел Греции) // Дриновський збірник. Харків-Софія, 2015. Т. VIII. С. 50-56.

Публікації у закордонних періодичних спеціалізованих виданнях:

6. Артамонова К. Ю. Кипрская православная церковь и национальная идея греческой общины острова накануне и в годы Первой мировой войны // Научные ведомости Белгородского государственного университета. 2016. № 15 (236): Серия «История. Политология». Вып. 39. С. 69-76.

Статті в інших виданнях та матеріали наукових конференцій:

7. Артамонова К.Ю. Роль Православной церкви Кипра в событиях 1931 г. // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 65-ї Міжнародної наукової конференції молодих вчених, 20 квітня 2012 р. Харків, 2012. С. 189-190.
8. Артамонова К.Ю. Кипрская православная церковь в первые годы британского правления (1878-1900 гг.) // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 66-ї Міжнародної наукової конференції молодих вчених, 26 квітня 2013 р. Харків, 2013. С. 112-113.
9. Артамонова К. Ю. Генезис отношений Кипрской православной церкви и британской администрации на Кипре в 1878-1931 гг.: от мира к

конфронтации [Электронный ресурс] // Материалы Международного молодежного научного форума «Ломоносов – 2014». Отделение: «Востоковедение и африканистика», 8-11 апреля 2014 г. Москва, 2014. 1 электрон. опт. диск (DVD-ROM).

10. Артамонова К. Ю. Кипр: от османского господства к британскому правлению (последняя четверть XIX в.) // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 67-ї Міжнародної наукової конференції молодих вчених, 25 квітня 2014 р. Харків, 2014. С. 106-107.

11. Артамонова К. Ю. Борьба за энозис и православное духовенство на Кипре (вторая половина XIX в.) // Каразінські читання (історичні науки): Тези доповідей 68-ї Міжнародної наукової конференції молодих вчених, 24 квітня 2015 р. Харків, 2015. С. 73-74.

12. Артамонова К. Ю. Цюрихско-Лондонские соглашения и обострение межэтнических проблем на Кипре в конце 1950-х начале 1960-х гг. // Историчний вісник: Збірник наукових праць. Донецьк, 2010. Вип. 1. С. 104-111.

АНОТАЦІЯ

Артамонова К. Ю. Кіпрська православна церква в суспільно-політичному житті греків-кіпріотів (1878 - 1933 рр.). – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата історичних наук за спеціальністю 07.00.02 – всесвітня історія. Дніпровський національний університет імені Олеся Гончара. Дніпро, 2018.

У дисертації на основі вивчення великого масиву джерел та літератури проаналізовано роль Кіпрської православної церкви в суспільно-політичному житті греко-кіпрської громади острова в період британського правління у 1878-1933 рр. Автором зроблено комплексний аналіз суспільно-політичної діяльності кіпрського духовенства з урахуванням внутрішніх і зовнішніх факторів. Визначено основні причини вдалого поєднання духовної і світської влади КПЦ, що дозволили кіпрському духовенству очолити національно-визвольну боротьбу грецького населення за приєднання острова до Грецької держави (енозис). Розглянуто особливості взаємин Кіпрської православної церкви і британського керівництва. Автор розкриває особливу модель взаємин Церкви і суспільства, спрямовану на національно-політичну самоідентифікацію острова, що сприяла суспільно-політичній модернізації Кіпру під керівництвом кіпрського духовенства.

Ключові слова: Кіпрська православна церква, греко-кіпрська громада, Велика Британія, енозис.

АННОТАЦИЯ

Артамонова К. Ю. Кипрская православная церковь в общественно-политической жизни греков-киприотов (1878 – 1933 гг.). – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата исторических наук по специальности 07.00.02 – всемирная история. Днепропетровский национальный университет имени Олеся Гончара. Днепр, 2018.

В диссертации на основе изучения большого массива источников и литературы проанализирована роль Кипрской православной церкви в общественно-политической жизни греко-кипрской общины острова в период британского правления в 1878-1933 гг. Автором проведен комплексный анализ общественно-политической деятельности кипрского духовенства с учетом внутренних и внешних факторов. Определены основные причины успешного сочетания духовной и светской власти КПЦ, позволившие кипрскому духовенству возглавить национально-освободительную борьбу греческого населения за присоединение острова к Греческому государству (энозис). Рассмотрены особенности взаимоотношений Кипрской православной церкви и британского руководства. Автор раскрывает особую модель взаимоотношений Церкви и общества, направленную на национально-политическую самоидентификацию острова и способствовавшую общественно-политической модернизации Кипра под руководством кипрского духовенства.

Ключевые слова: Кипрская православная церковь, греко-кипрская община, Великобритания, энозис.

ANNOTATION

Artamonova K. Y. The Orthodox Church of Cyprus in the social and political life of the Greek Cypriots (1878-1933). – Manuscript.

The thesis for the degree of Candidate of Historical Sciences specialty 07.00.02 – World History. Oles Honchar Dnipro National University. Dnipro, 2018.

The thesis is based on the study of a large array of sources and literature. The role of the Orthodox Church of Cyprus in the social and political life of the Greek Cypriot community of the island was analyzed during the period of British rule in 1878-1933. The author conducted a comprehensive analysis of the social and political activities of the Cypriot clergy, taking into account internal and external factors. The main reasons for the successful combination of the spiritual and secular power of the Orthodox Church of Cyprus have been determined. Such combination has been allowed the Cypriot clergy to lead the national liberation struggle of the Greek population for incorporation the island to Greek state

(enosis). The peculiarities of the relationship between the Orthodox Church of Cyprus and the British government are examined. The author hypothesizes a particular model of the relationship of the Church and society, aimed to the national and political self-identification of the island and contributed to the socio-political modernization of Cyprus under the leadership of the Cypriot clergy. The legitimization of political and social life during the first decades of British rule and strong position of Orthodox Church led to the election law official enactment when the people of Cyprus had a national-wide right to elect the head of the church. The Cypriots struggle for the enosis on the international level during the post-war peace settlement also has promoted the Orthodox Church leadership in the national self-identification. When Cyprus had been officially proclaimed as the British colony at 1925, the national movement radicalized and led to October riot 1931. The author summarizes the social and political role of the Orthodox Church of Cyprus in the life Greek Cypriot community during the British rule was evolving under the following models: the Orthodox Church and the Greek community, the Orthodox Church and the British administration, the Orthodox Church and the international process, where the national issue was the main problem. The small island space where the multicultural Cypriot community was located had contributed to preserving the leading and modernization role of the Orthodox Church. The civilization conflict between the Orthodox Church and the British administration led to a "freezing" of socio-political life but did not diminish the role of the Church.

Keywords: Cyprus Orthodox Church, Greek-Cypriot community, Great Britain, enosis.

**КІПРСЬКА ПРАВОСЛАВНА ЦЕРКВА В СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНОМУ ЖИТТІ
ГРЕКІВ-КІПРІОТІВ (1878-1933 рр.)**

07.00.02 – всевітня історія

АВТОРЕФЕРАТ

дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата історичних наук

Відповідальний за випуск: кандидат історичних наук, доцент

Тумаков Олександр Іванович